

TRIAL
International

С М Ј Е Р Н И Ц Е   З А

**УНИФИЦИРАН И
СЕНЗИБИЛИСАН
ПРИСТУП ЖРТВАМА
РАТНЕ ТОРТУРЕ У
РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

Партнерске организације:

Овај документ је креиран у сарадњи са партнерским организацијама,
Фондацијом Лара Бијељина и Фондацијом Удружене жене Бања Лука.

УВОД

Рат у Босни и Херцеговини (1992–1995) оставио је дубоке и трајне посљедице на становништво, при чему су злочини ратне тортуре над цивилима, укључујући силовање и сексуално насиље, били посебно насилни и систематски примјењивани.¹

Жртве ратне тортуре су током ратних дешавања биле метом присилног одвођења, затварања, нехуманог поступања, убијања, мучења, обезвређивања, силовања и других облика сексуалног насиља, а све у циљу доношења штете, боли, патње и понижавања. Трауматске посљедице претрпљених ратних страдања су дуготрајне, а у појединим случајевима и доживотне.² Једна од посљедица њихових искустава током рата је и то што многе жртве још увијек пате од тешких физичких и психичких проблема. Посттрауматски стресни поремећај је уобичајен. Психичке посљедице укључују ноћне море, депресију, слабо памћење, недостатак концентрације, флешбекове, анксиозност, неповјерење у друге људе и осјећања несигурности, срама и самоокривљавања. Физички симптоми укључују главобоље и друге физичке болове, сексуалну дисфункцију, несаницу и гинеколошке проблеме.³

Обнова квалитетног и испуњеног живота преживјелих жртава и њихових породица зависи од њихових индивидуалних снага, али је у великој мјери одређена и постојањем свеобухватног система подршке – како од стране државе тако и друштва у цјелини.

Република Српска је 2018. године донијела **Закон о заштити жртава ратне тортуре**⁴ (у даљем тексту: Закон) чији је циљ био успостављање правног оквира за остваривање права жртава у складу са међународним стандардима.⁵

---

¹ Чак ни 30 година након рата није утврђен тачан број жртава. Савјет Европе (CoE) процјењује да је око 20.000 жртава силовано или сексуално злостављано током рата у Босни и Херцеговини. Влада БиХ је процијенила много већи број, од око 50.000 жртава. Извјештај генералног секретара Уједињених нација наводи да је између 20.000 и 50.000 жена силовано током рата.

² Изазови и имплементација Закона о заштити жртава ратне тортуре у Републици Српској, TRIAL International у сарадњи са партнерима Фондацијом „Лара“ и Фондацијом „Удружене жене“, Бања Лука, 2024, страница 7. Доступно на: https://trial.ba/wp-content/uploads/2024/03/TRIAL_ZAKON_ANALIZA_2024_DIGITAL.pdf

³ „Нико нас не слуша и никоме није стало.“ Жене још увијек чекају правду у Босни и Херцеговини. Amnesty International. Јун 2009, страница 1. Доступно на: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/eur630052009bos.pdf>

⁴ Службени гласник Републике Српске, бр. 90/18.

⁵ Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (члан 13); Међународни пакт о грађанским и политичким правима (члан 2); Конвенција УН-а против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (Конвенција против мучења) (члан 14); и Конвенција УН-а о укидању свих облика дискриминације жена (члан 2).

ЦИЉ И ОБИМ СМЈЕРНИЦА

Анализом потреба жртава, спроведених истраживања и консултација са релевантним актерима⁶ уочени су бројни изазови који отежавају остваривање статуса и права жртава ратне тортуре. Управо из тог разлога настала је потреба за израдом смјерница које ће систематизовати и олакшати поступак приступа правима, обезбјеђујући досљедну и ефикасну примјену законских одредби.

Смјернице за унифициран и сензибилисан приступ жртвама ратне тортуре (у даљем тексту: Смјернице) у Републици Српској имају за циљ промовисање саосјећајних, етичких и инклузивних пракси заснованих на разумијевању ратне трауме. Прилагођени приступ жртвама ратне тортуре обухвата свеобухватан и осјетљив начин пружања помоћи лицима која су претрпјела физичко, психичко или емоционално злостављање током ратних сукоба. Кључни циљеви овог приступа су олакшавање опоравка жртвама, смањење даље трауме и њихова реинтеграција у друштво.

Израда Смјерница заснована је на детаљној анализи постојећих законских докумената, укључујући Закон о заштити жртава ратне тортуре, истраживачке и медијске чланке те извјештаје са консултација и састанака одржаних са представницима локалних управа и невладиним организацијама које активно раде са жртвама ратне тортуре у Републици Српској.⁷

4

Ове смјернице првенствено су намијењене надлежним одјељењима на локалном нивоу као првостепеним органима одговорним за признавање статуса и права жртава ратне тортуре. Њихова сврха је да послуже као практичан водич за стручњаке и институције обезбјеђујући досљедну и ефикасну примјену законских прописа.

Смјернице су подијелене у два дијела: први се односи на **поступање са лицима која желе остварити статус жртве ратне тортуре**, док се други фокусира на **пружање подршке жртвама које су оствариле статус према овом закону**. Смјернице су креиране у складу са принципима недискриминације, једнакости, слободе одлучивања и заштите података.

Принцип недискриминације у раду са жртвама ратне тортуре обезбјеђује да сви појединци добију једнаку и непристрасну подршку без обзира на њихову националност, етничку припадност, вјеру, пол, род, политичка увјерења или било које друго обиљежје. Овај принцип је фундаменталан у хуманитарном раду и раду у области људских права, наглашавајући да се приступ медицинској њези, психолошкој подршци, правној помоћи и рехабилитационим услугама мора обезбиједити само на основу потреба. Недискриминација његује повјерење, достојанство и инклузивност помажући жртвама да поврате осјећај сигурности и правде. Одржавање овог принципа не само да је усклађено са међународним стандардима људских права већ и јача ефикасност интервенција обезбјеђујући да ниједна жртва не буде остављена

⁶ Округли столови „Унапређењем закона до бољег положаја жртава ратне тортуре у Републици Српској“ и „Размјена добре праксе између локалних управа“ са представницима локалних власти, организација цивилног друштва и жртвама одржани су у Дервенти 29. октобра 2024., у Бијељини 14. новембра 2024. и 23. децембра 2024. у Источном Сарајеву.

⁷ Исто.

због предрасуда или пристрасности.⁸

Принцип једнакости у раду са жртвама ратне тортуре обезбјеђује да све жртве добију фер и праведан третман, уз једнак приступ медицинској, психолошкој, правној и социјалној подршци. Препознаје да иако је искуство сваке жртве јединствено све оне имају иста основна права на достојанство, бригу и рехабилитацију. Овај принцип настоји да елиминира неједнакости у помоћи адресирајући специфичне потребе појединаца, укључујући и оне из маргинализованих или рањивих група.⁹

Принцип слободe избора у односу на жртве ратне тортуре наглашава право преживјелих да самостално доносе одлуке о свом опоравку, лијечењу и будућности. Препознаје да жртве имају слободу да одреде врсту подршке коју добијају, било медицинску, психолошку, правну или социјалну, и у којој мјери желе да се укључе у ове услуге. Овај принцип обезбјеђује да се жртве не присиљавају или притискају на било који облик интервенције, већ им се умјесто тога пружају свеобухватне информације и смјернице за доношење информираних избора који су у складу са њиховим личним потребама, убјеђењима и околностима. Поштовање ове слободe оснажује жртве, помаже им да поврате осјећај контроле и достојанства, којих их се често лишава током тортуре. Одржавање овог принципа такође јача повјерење између жртава и пружалаца услуга, обезбјеђујући да подршка коју добијају буде истински усмјерена на жртве и усклађена са њиховим најбољим интересима.¹⁰

Процес чувања и заштите података жртава ратне тортуре омогућава да се обезбједи поштовање принципа приватности жртава и чување повјерљивости њихових података и искустава како би се заштитиле од стигме, одмазде, али и даље ретрауматизације. Питање заштите идентитета жртава ратне тортуре је двослојно будући да се сусрећемо са случајевима жртава које имају одређене мјере заштите у склопу судских процеса, али и онима које немају одређене мјере заштите идентитета. У оба ова случаја јако је важно заштитити идентитет жртве која се пријављује за остваривање статуса због њене безбједности, поштовања релевантног законодавства, чиме би се спријечила додатна стигматизација.¹¹

⁸ Принцип недискриминације у складу са Уставом Босне и Херцеговине (чл. 2), али и Европска конвенција о људским правима (ECHR), која је саставни дио Устава БиХ (чл. 14 и Протокол 12) забрањује дискриминацију, те с одредбама Закона о забрани дискриминације (Службени гласник БиХ, бр. 59/09 и 66/16), као и Устава Републике Српске (чл. 10) и одредбама Кривичног закона Републике Српске.

⁹ Принцип једнакости у складу са Уставом Босне и Херцеговине (чл. 2), Европском конвенцијом о људским правима, која је дио Устава БиХ (чл. 14. Протокол 12), Законом о забрани дискриминације БиХ итд.

¹⁰ Принцип слободe одлучивања у складу са Уставом Босне и Херцеговине (чл. 2), Европском конвенцијом о људским правима и основним слободама, која је дио Устава БиХ, Грађански закони, Кривични закон РС итд.

¹¹ Принцип заштите личних података у складу са Уставом БиХ (чл. 2) и Европском конвенцијом о људским правима, која је дио Устава БиХ (чл.8), Законом о заштити личних података (Службени гласник БиХ, бр. 49/06), који је усклађен са стандардима Опште уредбе о заштити података (GDPR) Европске уније, те посебно Кривични закон РС који предвиђа санкције за неовлаштено прикупљање, кориштење и дистрибуцију личних података (чл.157).

ПРАВНИ ОКВИР

Закон уређује услове, поступак признавања статуса жртве и права жртава ратне тортуре, начин остваривања права и финансирање.¹² Закон омогућава свим жртвама које живе или које су живјеле у Републици Српској (у даљем тексту: РС) да добију сатисфакцију и мјере репарација за тортuru коју су преживјеле.¹³ Закон јасно дефинише појам жртве као лица које је било незаконито лишено слободе или му је била ограничена слобода кретања, као и лица над којим је извршено силовање, сексуално злостављање или било који други облик тортуре дефинисан овим законом. Тортура је свака радња којом се неком лицу намјерно наноси тешка тјелесна или душевна патња с циљем изнуђивања информација, кажњавања, застрашивања или дискриминације. Ове радње врше или одобравају службена лица или лица која дјелују у њихово име. Првостепени орган имплементације Закона су надлежна одјељења на локалном нивоу, конкретно *одјељења за борачко-инвалидску заштиту*, која су одговорна за разматрање и обраду захтјева, као и пружање информација жртвама о њиховим правима и процедурама. Средства за остваривање права жртава ратне тортуре обезбјеђују се из буџета РС-а. Почетком октобра 2023. истекао је петогодишњи рок за подношење захтјева за остваривање статуса жртве ратне тортуре у РС-у, што није у складу са међународним стандардима.¹⁴ Ипак је остављена могућност подношења захтјева за стицање статуса у року од годину дана од дана правоснажности кривичне пресуде лицима која су у кривичном поступку (члан 38, став 2), па тако, без обзира на истек општег, петогодишњег рока за подношење оваквог захтјева, појединци који испуњавају услове из члана 38, став 2 и даље могу поднијети захтјев за остваривање статуса жртве ратне тортуре. Анализа и искуства у раду указују на потребу заштите идентитета жртава и свједока не само током судског поступка већ и у административним поступцима. Жртве ратне тортуре које су свједочиле у кривичним поступцима могу се суочити с препрекама приликом подношења захтјева за признавање статуса жртве тортуре јер морају открити свој идентитет административним службеницима иако су им додијелене мјере заштите идентитета. Подзаконским актом заштита идентитета није регулисана ни за категорију лица са судским мјерама заштите, као ни за остале подносиоце захтјева за остваривање статуса жртве ратне тортуре. Ове процедуралне препреке могу довести до одустајања одређеног броја жртава од остваривања својих права.

О изазовима и препрекама у имплементацији овог закона више у анализи „Изазови и имплементација Закона о заштити жртава ратне тортуре у Републици Српској“ (у даљем тексту: Анализа).¹⁵

¹² Претходно је Република Српска 1993. године усвојила Закон о заштити цивилних жртава рата Републике Српске, који третира цивилне жртве. Закон је први пут ревидиран већ годину дана касније, а последње измјене учињене су 2009. године (25/93, 32/94, 37/07, 60/07, 111/09 и 118/09).

¹³ Према подацима из Анализе, 301 жртва је остварила статус по Закону, од којих је 211 жена и 90 мушкараца. Од тога 202 жртве имају приступ материјалним правима на основу којих се врши исплата. Ријеч је већином о лицима женског пола – 157 жена, 45 мушкараца.

¹⁴ Комитет УН-а против тортуре, у складу са чланом 14. Конвенције УН-а против мучења, истиче да „с обзиром на континуирану природу ефеката мучења застарни рокови не би требали бити примјењивани јер они жртвама ускраћују репарације, компензацију и рехабилитацију које им је потребно обезбиједити“.

¹⁵ Изазови и имплементација Закона о заштити жртава ратне тортуре у Републици Српској, TRIAL International у сарадњи са партнерима Фондацијом „Лара“ и Фондацијом „Удружене жене“, Бања Лука, 2024.

1

СМЈЕРНИЦЕ У РАДУ СА СТРАНКАМА КОЈЕ ЖЕЛЕ ОСТВАРИТИ СТАТУС ЖРТВЕ РАТНЕ ТОРТУРЕ

ПРОЦЈЕНА СИГУРНОСНИХ РИЗИКА:

- Неопходно је спровести процјену безбједносног ризика у ситуацијама када неко од особља познаје жртву која се пријављује за стицање статуса или стицање права или је у потенцијалном сукобу интереса са жртвом.
- Уколико се ради о таквим ситуацијама, обавезно је заштитити идентитет странке те у случају повреде безбједности података или идентитета неопходно је информисати надлежне органе те погођену странку у законским роковима.

ИНФОРМАТИВНИ РАЗГОВОР СА СТРАНКОМ:

- Информације које се пружају странци потребно је јасно и недвосмислено формулисати.
- Странци се не смије наметати или сугерисати мишљење.
- Странку је неопходно упутити на ресурсе гдје се могу пронаћи информације о процедурама остваривања свог статуса и законских права (нпр. интернет страница јединице локалне самоуправе, огласна табла административне зграде јединице локалне управе, те веб страница релевантног министарства и удружења која окупљају жртве).
- Нужно је односити се према странкама са поштовањем, омогућујући им да донесу информисане одлуке о својој бризи и подршци.
- Важно је упутити странку на документацију коју треба да обезбиједи како би стекла своја законска права те нагласити важност прикупљања цјеловите документације како би се стекао што бољи увид у случај странке.
- Кључно је нагласити странци како је цјеловита документација важна у процесу остваривања њихових права, чиме би се избјегло излагање поновном испитивању и пролажењу кроз тешка трауматска искуства.

ПОШТОВАЊЕ ДОСТОЈАНСТВА И АУТОНОМИЈЕ

- Током разговора са странком неопходно је поштовати границе у комуникацији и држати физичку и професионалну дистанцу.
- Потребно је имати у виду да лицима која су претрпјела тортуру и сексуално насиље није угодно остварити физички контакт, стога је важно поштовати физичку дистанцу.
- Приликом разговора о детаљима трауматског искуства важно је имати на уму да лицима која су преживјела трауму није угодно изложити се трауматским сјећањима кроз разговор.
- Нужно је формулисати питања водећи рачуна о ублажавању ефекта ретрауматизације.
- Ако имате писани документ с чињеничним описом радње извршења насиља којем је странка била изложена, није неопходно тражити да вам поново описује исте догађаје.

ОБЕЗБЈЕЂЕЊЕ ПРИВАТНОСТИ И СЕНЗИБИЛИСАНА ПОДРШКА

- Током интервјуисања неопходно је обезбиједити максималну приватност обезбјеђивањем посебне просторије за разговор, без присуства других лица.
- Психосоцијална подршка – Уколико је могуће, важно је током разговора обезбиједити и присуство психолога како бисте странци олакшали поступак остваривања права и омогућили јој да се осјећа сигурно, смирено, саслушано.
- Правна подршка – Уколико то околности налажу, током разговора пожељно је пружити и правну подршку која ће странци појаснити правне нејасноће или заступати њена права у поступку.

8

ЗАШТИТА ПОДАТАКА

- Приликом узимања података од странке неопходно је поштовати политику заштите личних података која је усклађена с важећим законодавством.
- Од важности је упознати се са законским процедурама и општом праксом ваше институције везано за приступ личним подацима те обезбиједити да приступ буде ограничен само на овлаштена лица према принципу најмање потребне информације.
- Потребно је упознати се са одговорностима запосленика у вези са заштитом података и обавезама повјерљивости.
- Кључно је обезбиједити да све треће стране са којима локална управа дијели податке (нпр. у случају бањске рехабилитације) такође удовољавају законодавним захтјевима за заштиту података.

2 СМЈЕРНИЦЕ ЗА РАД СА СТРАНКАМА КОЈЕ ЖЕЛЕ ОСТВАРИТИ ПРИПАДАЈУЋА ПРАВА ИЗ ЗАКОНА

Упсленици који раде на омогућавању ових права жртвама ратне тортуре морају усвојити приступ који је осјетљив на трауму и који се темељи на правима која дају приоритет достојанству, аутономији и добробити преживјелих.

Њега заснована на трауми неопходна је како би помогла лицима да се осјећају сигурно, подржано и оснажено док се носе с последицама својих трауматских искустава прије свега током боравка на рехабилитацији, чинећи процес опоравка што учинковитијим према њиховим потребама. Прерађивање трауматских искустава захтијева стручну подршку, посебно у случају лица која пате од посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП), а од стране професионалаца из области менталног здравља или обученог особља.

Потребно је користити приступ прилагођен трауми, уважавајући психолошки утицај тортуре. Због тога је од велике важности упознати особље рехабилитационог центра и његоватеље о сензибилности боравка особља како би се што боље разумјела реакција на трауму те сходно томе и комуницирали начини који додатно не погоршавају трауму.

9

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА МЈЕСЕЧНИ НОВЧАНИ ПРИХОД¹⁶

- Неопходно је остварити приступачност давањем јасне, једноставне смјернице о критеријима подобности и процесима пријаве како би се спријечиле бирократске препреке које ометају приступ.
- Приликом процјене подобности неопходно је минимизирати ефекте ретрауматизације избјегавањем непотребних питања о трауми из прошлости. Умјесто тога битно је фокусирати се на тренутне финансијске потребе жртве ратне тортуре.
- Неким жртвама ратне тортуре може бити потребна помоћ око папирологије, превода или правне подршке, због чега је важно понудити асистенцију или усмјерити странку на персонализовану помоћ.

¹⁶ Службени гласник Републике Српске, бр. 90/18, члан 9.

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ЗДРАВСТВЕНО ЗАШТИТУ¹⁷

- Потребно је омогућити информисан приступ здравственим услугама и правима јер многе жртве нису упознате са припадајућим правима из Закона те системом здравствених услуга.
- Такође је потребно пружити јасне информације о томе које медицинске услуге су обухваћене здравственим осигурањем како би се спријечила финансијска оптерећења за жртве.
- Неопходно је обезбиједити приватност и повјерљивост личних података јер се велики број жртава не жели излагати друштвеној стигматизацији.
- Важно је заговарати свеобухватну здравствену заштиту како би се жртве у коначници охрабриле да траже здравствене услуге везано за посљедице ратне тортуре (као што су ПТСП, хронични бол или инвалидитет).

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА БАЊСКУ РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

Жртвама ратне тортуре које пролазе рехабилитацију у бањи потребан је приступ осјетљив на трауму који даје предност њиховој сигурности, достојанству и доброти. Професионалци који раде у бањским рехабилитационим центрима морају обезбиједити да се услуге пружају на начин који промовише физичко и емоционално исцјељење, уз поштовање јединствених потреба сваког преживјелог. Примјеном ових принципа професионалци у бањским рехабилитационим центрима могу створити његујућу средину која подржава холистички опоравак жртава ратне тортуре промовишући и физичко и емоционално благостање.

Упркос постојању права на бањску рехабилитацију, многе жртве не успијевају остварити ово право због ограниченог броја мјеста, недостатка информација о доступним рехабилитационим капацитетима или проблема са превозом и смјештајем. Због тога је важно:

- Нагласити предности рехабилитације у бањи као дио свеобухватног плана опоравка, укључујући физичко и психичко благостање.
- Обезбиједити приступачност рехабилитацији тако што ће се неким жртвама обезбиједити превоз, смјештај за лица са инвалидитетом или посебни објекти како би у потпуности искористили рехабилитациони третман.
- Жртвама је неопходно дати избор у погледу родно осјетљиве заштите, преференција у терапији и разматрања приватности како би се узела у обзир лична осјетљивост.

Уз подршку:

**British Embassy
Sarajevo**

Израду публикације подржала је Влада Уједињеног Краљевства.

Стајалишта изнесена у публикацији не представљају нужно ставове

Владе Уједињеног Краљевства.

TRIAL

International

ТРИАЛ Интернационал - уред у БиХ, Чобанија 19
71 000 Сарајево, Босна и Херцеговина

bh@trialinternational.org
[+387 33 219 873](tel:+38733219873)
www.trial.ba

www.trialinternational.org